

OILA MUHITI BARQARORLIGIDA MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYA

*Namangan davlat pedagogika instituti
o'qituvchisi **Zaynobidinova Naimaxon**
Namangan davlat pedagogika instituti
Texnologik ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi
Raxmonjonov Abdurasul Srojiddin o'g'li*

Annotatsiya: Oila muhiti bilan aloqaga kirishish jarayonida xulq-atvor me'yorlari, ma'naviy-ijtimoiy va madaniy tushuncha hamda tasavvurlar, yangi-yangi qiziqish va ehtiyojlar egallanib ijtimoiy muhitda rivojlanib boradi. Shaxsning ma'naviy shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar to'g'risida gapirilganda, birinchi navbatda, shaxsning o'zi, ikkinchidan, mikro muhit, uchinchidan mezo muhit va to'rtinchi navbatda, jamiyat va undagi siyosiy, ideologik, madaniy-ma'rifiy, iqtisodiy sohalarning umumiy holatini namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: Oila, ma'naviyat, ta'lim, tarbiya, makromuhit, dunyoqarash, ijtimoiy ong, tafakkur, tamoyil, maqsad, muhit.

Annotation: In the process of engaging with the family environment, behavioral norms, moral-social and cultural concepts and perceptions, as well as new interests and needs, are acquired and developed within the social environment. When discussing the factors influencing the spiritual development of an individual, firstly, the individual themselves, secondly, the microenvironment, thirdly, the mesoenvironment, and fourthly, the general condition of society and its political, ideological, cultural-educational, and economic spheres are highlighted.

Keywords: Family, spirituality, education, upbringing, macroenvironment, worldview, social consciousness, thinking, principle, goal, environment

Аннотация: В процессе взаимодействия с семейной средой усваиваются нормы поведения, духовно-социальные и культурные представления и понятия, а также формируются новые интересы и потребности, которые развиваются в социальной среде. Говоря о факторах, влияющих на духовное становление личности, в первую очередь выделяется сама личность, во-вторых — микросреда, в-третьих — мезосреда, и в-четвёртых — общее состояние общества, включая его политическую, идеологическую, культурно-просветительскую и экономическую сферы.

Ключевые слова: Семья, духовность, образование, воспитание, макросреда, мировоззрение, общественное сознание, мышление, принцип, цель, среда

Ma'lumki, mamlakatimiz rivojlanishining hozirgi yangi bosqichi oilaviy tarbiyada milliy qadriyatlardan foydalanishning zamonaviy mezonlarini o'rta tashlamoqda. Oiladagi ma'naviy muhit axloqiy tarbiya o'chog'i sifatida milliy axloq va tarbiyaning

o'ziga xos xususiyatini shakllantiradi. Inson va boshqa tirik jonzoqlar har birining hayot muhiti uning o'y fazosidan boshlab ijtimoiy muhit va yashaydigan muhitigacha bo'lgan sharoit hisoblanadi. Muhit – bu odamlarga ta'sir ko'rsatadigan tashqi voqealarning yig'indisi sifatida insonni o'rab turgan, uning dunyoqarashi, kayfiyati, ruhiyati, orzu-umidlari va xulq-atvoriga bevosita ta'sir etadigan tashqi olam. Muayyan muhit turli ko'rinish va shakllarda namoyon bo'ladi. Shaxs qaysi jamiyatda yashasa, o'sha jamiyat hayotida mavjud bo'lgan va bo'layotgan qonun qoidalarga asosan kamol topadi. Shu jamiyatdagi moddiy, ma'naviy va madaniy boyliklardan bahramand bo'ladi, shuningdek, mazkur boyliklarni yaratishda ishtirok etadi.

Jamiyatda yaratilgan moddiy, ma'naviy va madaniy boyliklar rivojlanish darajasiga ko'ra shaxs kamolotiga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi. O'z-o'zidan rivojlanish yuksak bo'lsa, u shaxsga o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi va shaxs faoliyati davomida mehnati orqali o'z moddiy, ma'naviy va madaniy boyligini yaratish jarayonida ongini, dunyoqarashini, hayotini, turmush tarzini ham yaxshilab boradi. Muhit keng ma'noda (makromuhit) ijtimoiy-iqtisodiy tizimni ishlab chiqaruvchi kuchlar, ijtimoiy munosabatlar va tartib-qoidalar majmuini, jamiyatning ijtimoiy ong va madaniyatini o'z ichiga oladi. Tor ma'nodagi (mikromuhit) bevosita insonni qurshab olgan oila, mehnat, o'quv va boshqa guruhlardan iborat. Ijtimoiy muhit shaxsning shakllanishiga va rivojlanishiga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Ayni vaqtda insonning ijodiy faolligi, faoliyati ta'sirida ijtimoiy muhit o'zgaradi, bu o'zgarishlar jarayonida odamlarning o'zlari ham o'zgaradi. Shaxsning jamiyatga ta'siri maqsadsiz, rejasiz, ko'r-ko'rona faoliyat orqali amalga oshmaydi. Inson ijtimoiy qonunlarni, o'z hayot sharoitlarini bilib olgandan keyin, ma'lum maqsadga qaratilgan amaliy faoliyat ko'rsatish yo'li bilan ijtimoiy muhitni, jamiyatni o'zgartiruvchi kuchga (insonga) aylanadi. Shu sababli ham shaxsning xulq-atvori, intilishlari, imkoniyatlari, fikrlashi, qobiliyati, axloqiy tamoyillar (mehnatsevarligi, vatanparvarligi, insonparvarligi) asosidagi faolligi, sadoqatlilik va boshqa xislat va fazilatlari shuningdek, illatlari ular yashayotgan ijtimoiy muhitga bevosita bog'liq bo'ladi.

Insonning ta'lim-tarbiyasida uni o'rab turgan muhit yetakchi rol o'ynar ekan, oila, ta'lim-tarbiya muassasalaridagi muhit sog'lom bo'lsa, yoshlarning ijtimoiy sifati, tayyorgarlik darajasi va bilimi yuqori bo'ladi. Aynan oila muhiti eng avvalo, shaxsning xulq-atvorini shakllanishida jamiyatning eng kichik bo'g'ini sifatida muhim rol o'ynaydi. Vaholanki, oilada ma'naviy-axloqiy muhit shaxs axloqiy ongi, xulq-atvori va faoliyatida tamal toshi, hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Dastlab aynan, oiladagi ma'naviy-axloqiy muhit shaxs imkoniyatlarini shakllantiradi, uning ijtimoiy borliq bilan munosabatlarini va muloqotini yuzaga keltiradi. Shu bois ham oilani shaxsning g'oyaviy, siyosiy, iqtisodiy qarashlarini shakllantiruvchi, tevarak-atrofga, dunyoga munosabatlari tizimini, ya'ni dunyoqarashi, e'tiqodi, ehtiyojlari, qiziqishlari, ideallari, motivlari, hayotiy maqsadi yo'nalishini belgilovchi mikromuhit sifatida tadqiq etiladi. Shu bois ham O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "Sayyoramizning ertangi kuni,

farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo'lib kamolga yetishi bilan bog'liq. Shu munosabat bilan odamlar, birinchi navbatda, yoshlarning ongu tafakkurini ma'rifat asosida shakllantirish va tarbiyalash eng muhim vazifadir" deb qayd etar ekanlar yoshlar axloqi ularning ma'naviy kamoloti masalasi nafaqat bugungi kun, balki ertangi porloq kelajak garovi ekanligiga urg'u beradi. Yoshlar tarbiyasi bilan bog'liq mahalliy va global muammolar yechimi esa, aynan oila muhiti va ungdagi ma'naviy-ma'rifiy daraja bilan bevosita va bilvosita bog'liq masala hisoblanadi. Sharqda qadim-qadimdan oila muqaddas vatan sanalgan. Agar oilalar muhiti sog'lom va mustahkam bo'lsa, mahallada tinchlik va hamjihatlikka erishiladi. Binobarin, mahalla, yurt mustahkam bo'lsagina, davlatda osoyishtalik va barqarorlik hukm suradi. Zero, oila farovonligi milliy farovonlik asosidir. Shu bois ham jamiyatda oilalar va mahallalardagi ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish, "Obod va xavfsiz mahalla" tamoyilining to'laqonli va samarali joriy etish, oila institutini mustahkamlash bo'yicha, eng avvalo, "Sog'lom oila – sog'lom jamiyat" g'oyasini hayotga tatbiq etishga yo'naltirilgan yagona davlat siyosatini yuritish doirasida qaralmoqda.

Oilal muhitida shakllantirilgan ongliklik va xulqlilik shaxsni illatlardan saqlaydi. Shu ma'noda, oila ma'naviy-axloqiy muhitini o'rganishda fikr yangiligi va ma'naviy yetuklik paradigmasi asosli bo'lib, o'ziga xos ko'rinishda namoyon bo'ladi. Ma'naviy yetuklikka intilish bu jamiyat hayoti va inson faoliyatida shaxsning o'z insoniy pozitsiyasiga mustahkam ega bo'lishi bo'lib, u ijtimoiy-axloqiy mezonlar asosida xulq-atvorga muvofiq yashashidir.

Inson ma'naviyatini shakllantirishning eng maqbul maskani oiladir. Oila qaysi millatga mansub bo'lsa, o'sha xalqning ma'naviyatini o'zida mujassamlashtirib, bir necha asrlik tarixga ega bo'lgan an'analarni, ma'naviyatni avloddan-avlodga yetkazadi. Zero, shaxs ma'naviyati, uning dunyoqarashi, e'tiqodi, hayotiy tamoyillari, ideallari, qadriyatlari, ko'nikmalar majmui asosan oilada shakllanadi. Shu ma'noda, oila ma'naviyat qo'rg'oni hisoblanib, oila qaysi millatga taalluqli bo'lsa, o'sha millatning ma'naviyatini o'zida aks ettiradi. Demak, o'zbek oilasining o'ziga xos milliy xarakteri, oiladagi shaxslararo munosabatlarda namoyon bo'lishi, turli oilaviy marosimlar, urf-odatlar, an'analalar, milliy-ma'naviy qadriyatlarimiz oila orqali namoyon bo'ladi. O'zbek oilalaridagi o'zaro hurmat, ehtirom, ota-onaga e'zoz, farzandlarga mehr-shafqat va kichiklarga izzat-ikrom bu kishini barkamol inson, mukammal shaxs sifatida shakllantiradigan, axloqiy va ma'naviy jihatdan go'zal hamda yetuk qiladigan, insoniy fazilatlarni rivojlantiradigan qadriyatlar bo'lib hisoblanadi. Va bu qadriyatlarning mazmun-mohiyati farzandlar ongiga dastlab oila muhitida tarbiya orqali singdiriladi. Bunda insonning axloqiy ongi, xulq-atvori va faoliyati aksiologik asoslarda yo'naltirilib boriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlariga. www.uza.uz 2017 yil 27-iyun.
2. Tandiqlik bor, munosabat yo'q. Demak hammasi to'g'ri ekan-da? - Abdulla Aripov selektorda tashkilotlar tanqidlarga sukut saqlashi haqida gapirdi. www.kun.uz 30.07.2019
3. Mirziyoyev Sh. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. // O'zbekiston ovozi, 2016 yil, 8-dekabr.
4. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: “Ma'naviyat”, 2008. – 176 b.
5. Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim atamalarining izohli lug'ati / tuzuvchilar: O.Musurmonova (va boshq.) – T.: Bekinmachoq-Plyus, 2011.- 260 b.